

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Losse nummers f 0,25.

WETEN EN GELOVEN

Ik heb vóór enkele dagen een vrij onaardige discussie gehad met een vriend, die mij zekere antwoorden heel, heel kwalijk heeft genomen.

Vanzelfsprekend ben ik hierdoor niet dusdanig uit mijn lood geslagen dat ik het noorden voor het zuiden ben gaan verslijten. Zeker niet. Ik ben het zo stilaan gewoon geraakt dat men zich ergert omdat ik ook andersdenkenden tracht te begrijpen. Velen zien immers in twijfel: zwakheid, in aarzeling: lafheid, in gewetensbezwaren: laksheid en in bedachtzaamheid: schrik.

Wat vond mijn vriend nu zo kwetsend en waarom viel hij zo tactloos uit, toen ik meende enkele terechtwijzingen te moeten maken?

Het is mogelijk dat hij last had van zijn spijsvertering of gedrukt ging onder een voor hem ongunstige wisselkoers. Ik weet het niet. In elk geval moesten de gelovigen het ontgelden. Religie was larie, godsdiensten: speelgoed voor onmondige kinderen, klakkeloos aannemen van dogma's onzin. Zich vasthechten aan niet bewezen en niet bewijsbare stellingen was goed voor hen, die behoefte hebben aan illusies om het te kunnen uithouden. Geloven in het bovennatuurlijke was kletsboek. Trouwens elke vorm van aanvaarden was verwerpelijk en niet waardig voor de mens.

Dat was lang niet alles, want toen hij in detail trad bleef er niets meer over van hen, die ook maar een heel klein tikje houvast vinden in het irrationele. Niets of niemand werd gespaard en tot slot bleek dat men alleen zalig kon worden in een rationalistisch humanisme.

Ik was reeds aan mijn derde pijpje, dat mij hoe langer hoe minder ging smaken en was er tot dan toe in geslaagd mijn woede niet al te veel te tonen. Toen zweeg mijn vriend. Niet bij gebrek aan argumenten doch eenvoudigheid bij gemis aan adem.

De stilte woog vrij onbehaaglijk. Zijn ogen keken mij geenszins goedaardig aan, want instinctief had hij gevoeld hoe ik mij inspande om bedaard te blijven.

Toen hij weer op krachten gekomen was vroeg hij enigszins bars of ik soms bezwaar had tegen zijn stellingen. Wou ik het mis-

schien weer eens opnemen voor de anderen? Het was allesbehalve als een compliment bedoeld en dat woordje „anderen” werd er met zoveel misprijzen uitgeflapt, dat ik mij niet langer kon bedwingen.

Inderdaad, zei ik, de afwezigen — en ik beklemtoonde het sterk — de afwezigen mochten op mij rekenen.

De waarheid lag dus volledig langs de barricade van het rationalistisch humanisme! zo beweerde althans mijn vriend. Klonk dat niet een tikje in een toonaard, die niet zo heel sympathiek is?

Postulaten dogma's, axioma's... moesten wij daar niet liever zachtjes mee omspringen? Was het verstandig het onaannemelijke te vervangen door iets, dat evenmin overtuigend aanvaardbaar is?

Elk geloof is kinderachtig! had hij gezegd. Geloven de humanisten niet in de rede, in de mens, in de mogelijkheden om de wereld te veranderen, in de wetenschap, in de kunst?

Zeker, ik weet het — merkte ik vlug op, want hij wou opnieuw toornig gaan tegen-sputteren — zeker, het ene steunt op meer controleerbare elementen dan het andere, maar het blijft, hoe dan ook, een vorm van geloof.

Ik was zelfs zo vermetel hem radicaal de pas af te snijden door te zeggen, dat men niet leven kon zonder het aannemen van enkele basispunten, die veelal hypothetisch zijn. Zijn medelijden met zoveel onbegrip werd als het ware tastbaar. Hij dacht waarschijnlijk dat bij mij grenzen en normen zodanig vervaagd waren, dat ik alles troebel zag. Hij begreep maar niet dat ik elke dag weer tracht zo weinig mogelijk te geloven en zo veel mogelijk te weten. Mijzelf wijsmaken dat ik in niets geloof, daar ben ik echter nog altijd niet in geslaagd en daarom stel ik er prijs op voorzichtig te zijn. De angstvallige zorg om niet te vervallen in datgene wat men sommigen meent te mogen verwijten, lijken mij plichten, waaraan niemand zich onttrekken mag.

Uit: „Praatjes van een humanist”
van Rick Lankrock.

GEEN KLOK, MAAR WEKKER

Ik hoorde laatst op straat weer eens iemand zeggen: „Als er twee ruilen, moet er één huilen”. Dat is zo'n soort wijsheid, in één kernachtig zinnetje samengevat.

Onze taal kent veel van zulke zinnetjes. Ze zijn erg aardig, ze liggen goed in het gehoor, maar... ze zijn niet altijd waar. Als er werkelijk één moet huilen, wanneer hij met een ander ruilt, waarom ruilt hij dan? En wij ruilen elke dag, keer op keer opnieuw. Wij ruilen onze arbeid voor loon; wij ruilen ons loon voor kleren, voor eten, voor onderdak en voor duizend andere dingen meer. Er wordt kapitaal geruild voor rente, er wordt grond geruild voor pacht, en gaat u maar zo door. Dat gaat blijkbaar allemaal, zonder dat nu iedereen voortdurend het gevoel heeft, dat hem wordt tekort gedaan. De waarheid is natuurlijk, dat ruilen veel voordeliger is, dan niet-ruilen. Dat is zeker in het algemeen zo.

En op de terreinen, waar geen algemene tevredenheid bestaat, daar is dan sprake van een sociaal probleem. Ook wij, in Nederland, kennen problemen, die samenhangen met de hoogte van de huur voor woningen.

De oplossingen voor dit soort vraagstukken moeten komen van verenigingen, die zich op dit terrein bewegen. Ik denk hierbij in de eerste plaats aan de partijen; de politieke partijen, die in de wetgevende lichamen van land, provincie en gemeente macht kunnen uitoefenen, om verkeerde toestanden op te heffen.

Ik denk verder aan de organisatie's van arbeiders, van ambtenaren, maar ook van werkgevers, van boeren; kortom van iedereen, die in het economische leven een rol vervult.

Staat een levensbeschouwelijke organisatie, zoals bijv. het Humanistisch Verbond, daar nu helemaal naast? Speelt die nu helemaal geen rol? En dan is het antwoord: Natuurlijk wel, natuurlijk wel, omdat alle hervorming van ons maatschappelijk leven voortvloeit uit het streven naar verbetering. En wat is streven naar verbetering anders, dan streven naar toestanden die aansluiten op onze kijk op de mens. Als men toestanden wil verbeteren, wil dat eigenlijk zeggen, dat men ergens de afstand tot wat ideaal is, goed is, redelijk is, nog te groot vindt.

Elke politieke en sociale activiteit heeft een bepaald mensbeeld op de achtergrond, en het is dus helemaal niet verbazing-wekkend, dat door een organisatie als het Humanistisch Verbond aan de discussie over dit soort onderwerpen wordt meegedaan.

Dat is helemaal niet iets geheimzinnigs. Het Humanistisch Verbond heeft in alle openheid studierapporten gepubliceerd, die hierover gaan. Ik bedoel het rapport over „Studiekosten” en het rapport, dat heet „Humanisme en Sociale gerechtigheid”.

Ik zou u graag willen aanmoedigen om deze rapporten te lezen. Maar als u een rapport als dat over „Humanisme en sociale gerechtigheid” ter hand neemt, mag u niet verwachten, daarin van de humanisten, nu de oplossing te vinden voor de grote vraagstukken. En bovendien zult u dan merken, dat onder de leden van het Humanistisch Ver-

bond verschillend gedacht wordt over dingen als medezeggenschap in het bedrijf, deling van de winst, of het vormen van bezit.

Kijkt u daar van op? Vindt u het vreemd, dat een gemeenschappelijke levensovertuiging niet persé leidt tot een gemeenschappelijke kijk op vraagstukken van sociale gerechtigheid? Misschien wel, nietwaar, maar dan zou terstond gevraagd moeten worden: Hoe komt dat?

Dat komt ongetwijfeld door de opvoeding thuis, of door het beroep dat men uitoefent. Klimaat en traditionele moraal spreken ook een woordje mee. Ervaring en intelligentie maken, dat de een over bijv. winst en rente anders denkt dan de ander. Sommige mensen zijn als krekels: leven zorgeloos en los van geld, anderen zijn net mieren: zij ploeteren en sloven om zich zelf te kunnen helpen als het nodig mocht zijn.

Sommige mensen oefenen een beroep uit waarbij stereotiepe handenarbeid belangrijk is. Zij plegen een ander oordeel te hebben over wat een redelijk inkomen is, dan een handelaar of geldschietter. Een handelaar is meestal een individualist en een waaghals, die geldwinst wil maken. Een handwerker die in zijn vak opgaat neemt veelal genoegen met een loon waarbij hij overeenkomstig zijn stand kan leven.

Klimaat en traditionele moraal zijn heel belangrijk, als men de verschillen in solidariteit wil verklaren, die bestaan bij volken in het koude noorden en de hete tropen. Wie in het koude noorden leeft — zoals wij — leeft noodgedwongen voor een groot deel thuis: dat wil zeggen kan zich terugtrekken en ongestoord nadenken. In de hete tropen leeft men voor een groot deel buiten, op straat. Ook de jeugd groeit op op straat; en dat is geen voedingsbodem voor sterke karakters.

Volkeren die in noordelijke, kille klimaten leven en weten, dat er slechts éénmaal per jaar kan worden geoogst, hebben geleerd, met veel beleid te huishouden, opdat mens en dier een jaar lang met die oogst kunnen uitkomen. Maar zij, die in vruchtbare warme streken wonen, kunnen enige malen per jaar oogsten. Zij behoeven zich geen zorgen voor morgen te maken en leven meestal wat luchthartiger.

Kennis en ervaring, gevoel en temperament geven aan ieders optreden een eigen kleur. Geen twee mensen zijn precies aan elkaar gelijk, zelfs niet, als zij ten aanzien van de diepste overtuiging één zijn.

PERSONALIA

Dr. E. NORDLOHNE. Geboren 10 februari 1923 te Warschau. Studeerde economie te Rotterdam en St. Gallen. Promoveerde in 1951 op een studie over Curaçao, Aruba en Bonaire.

Lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond en secretaris van het Humanistisch Thuisfront.

Functie: sedert 9 jaar adjunct-secretaris van een vereniging van openbare nutsbedrijven.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 1 september 1963

studiekosten

Rapport van een commissie ingesteld door het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond.

Te bestellen door storting of overschrijving van f 1,25 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond — Utrecht.

Zo kan ook een vereniging van humanisten niet één manier van handelen of één manier van sociaal beleid tot de enig authentieke humanistische manier verklaren. Dat doen de humanisten in Nederland dan ook niet, en de geestverwanten elders in de wereld, in het algemeen, evenmin.

De humanistische levensovertuiging is niet de klok, die zegt hoe laat het is, maar wél de wekker, die oproept om waakzaam te zijn. Een humanistische levensovertuiging houdt bijv. niet persé in, dat ieder een gelijk inkomen moet hebben, maar wél, dat ongelijkheid redelijk verantwoord wordt. Rust en tevredenheid zijn niet typisch humanistisch. Nee, want wij beseffen de grote organiserende kracht van de vrije mens, en wij willen dat die kracht gebruikt wordt op een wijze, die redelijk verantwoord is. Wij beseffen, dat er geen nieuwe dageraad komt, door de natuur der dingen, vanzelf. Nee, vanzelf gebeurt er niets, zeker niet in het sociale vlak.

Wij kiezen, ook op het sociale vlak, voor de eerbiediging van de mens. Wij wensen een voortdurend werken aan de maatschappelijke verhoudingen, ten einde het leven gelukkiger te maken. En als wij zeggen: het leven gelukkiger te maken, dan bedoelen wij daarmee ieders individuele bestaan. Wij kunnen geen sociale politiek aanvaarden, waarbij het individuele welzijn opgaat in zulke ongrijpbare dingen als „het algemeen belang”, de natie, de klasse of de waarheid. Het gaat altijd om de mens; maar die niet

alleen als enkeling, maar ook, naar zijn aard, met de medemensen verbonden. Op deze verbondenheid berust nu eenmaal de gemeenschap, ook onze Nederlandse gemeenschap. De gerechtigheid eist, dat de mens de maat aller dingen is, dat wil zeggen, dat de dingen, de mens moeten dienen, en niet omgekeerd. Dat klinkt misschien wat ongewoon, maar het is op het sociale vlak eigenlijk hetzelfde, wat in onze vaderlandse politieke geschiedenis al in 1581 gezegd werd. 1581: dat was de zogenaamde afzwering van Philips II. Hij werd helemaal niet afgezworen, maar de Staten-Generaal namen de tekst van het Plakkaat van Verlating aan, waarbij koning Philips de Tweede van zijn waardigheid vervallen werd verklaard. En dat gebeurde o.m. uit de overweging, dat de onderdanen niet zijn geschapen ten behoeve van de soeverein, maar de soeverein om der wille van de onderdanen. Met andere woorden, de belangen der burgers mogen niet worden opgeofferd aan de aspiraties van de soeverein, maar de soeverein dient de onderdanen „lief te hebben als een vader zijne kinderen ende een herder zijne schapen, die zijn lijf ende leven set om deselve te bewaren”. Zo zei men dat, in 1581, nu alweer 382 jaar geleden. Deze opvatting is oud, maar juist. En zij geldt niet alleen voor het staatkundige leven toen, maar net zo goed voor het sociale leven van nu.

Moderne humanisten staan, krachtens hun opvattingen omtrent de menselijke waardigheid aan de kant van verdrukten en misdeelden, van miskenden en hongerenden. Wij streven naar een samenleving, waarin het voor een mens ten volle de moeite waard moet zijn om te leven en te werken. Juist omdat wij in ons wereldbeeld niet vertrouwen op oplossingen die zich buiten de menselijke inspanning om zouden voltrekken, moeten wij steeds opnieuw een beroep doen op menselijke vermogens, op inzicht en kennis, op burgerzin en solidariteit.

E. NORDLOHNE

rapport humanisme en sociale gerechtigheid

Zij, die dit nog steeds zeer actuele rapport in hun bezit willen hebben, kunnen dit bestellen door storting of overschrijving van f 1,25 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond — Utrecht, met vermelding: „Rapport H.S.G. no. 6301”.

lezingen voor de radio

- zo. 8 sept. VARA 9.45 uur: A. L. Constandse: „De moraal van Casanova”.
- zo. 15 sept. VARA 9.45 uur: S. L. Kwee: „Leven en sterven”.
- zo. 22 sept. VARA 9.45 uur: B. V. A. Röling: nog onbekend.
- zo. 29 sept. VARA 9.45 uur: C. van Rijsinge: nog onbekend.
- zo. 6 okt. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.
- zo. 13 okt. VARA 9.45 uur: J. P. Mazure: „Onkerkelijkheid en humanisme”.
- zo. 20 okt. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: „Humanisme voor iedereen”.

De kern van het chinese humanisme gaat terug op de leer van Konfucius. Maar voor het konfucianisme de rang van staatsleer heeft kunnen verwerven en een dominerende invloed heeft kunnen uitoefenen op het denken en handelen van de maatschappelijke bovenlaag in China, hebben de ideeën van Konfucius nog een lang proces van uitwerking, aanpassing en interpretatie moeten ondergaan. De belangrijkste interpretaties in de vormende periode van de 4e en 3e eeuw v.C. waren afkomstig van Sjuun Tse en Meng Tse. Het was de opvatting van Meng Tse die op de duur de overhand verkreeg en met name in de konfuciaanse renaissance van de 12e eeuw n.C. tot de algemeen erkende werd verheven.

Meng Tse (Mencius), 371—289 v.C., leefde zelf in een tijd toen het konfucianisme nog maar een zeer bescheiden rol speelde. Het was één van de vele stromingen die in politiek roerige en sociaal moeilijke tijden probeerden door menselijke hervormingen een nieuwe ordening tot stand te brengen.

De levensloop van Meester Meng vertoonde veel overeenkomst met die van zijn beoemde voorganger Konfucius. Ook hij was geboren in het staatje Loe in het tegenwoordige Sjantoeng. Volgens de overlevering kreeg hij zijn onderricht in de konfuciaanse ideeën van een kleinzoon van Konfucius. Ook hij trachtte die ideeën te verbreiden en vooral tot praktische gelding te brengen door vorsten, regeerders en hoogwaardigheidsbekleders te overtuigen dat toepassing van de door Konfucius voorgestane maatregelen en hervormingen de politieke wanorde en maatschappelijke corruptie kon opheffen en de ideale toestand van de gouden oertijd kon herstellen. Maar de medewerking die hij kreeg was te gering en te halfslachtig om werkelijk succes te waarborgen. Tenslotte zag ook hij van pogingen af tot directe hervorming en legde zich toe op het onderricht en de wijsgerige overpeinzing, in het vertrouwen door dit werk aan de toekomst het nageslacht te beïnvloeden. Na zijn vele reizen teruggekeerd in Loe heeft hij nog vele jaren lang deze activiteit van onderricht en overpeinzing beoefend en zijn opmerkingen en uitspraken zijn, in een samenhangende vorm dan die van Konfucius, bewaard gebleven, om tenslotte in het kanoniek geworden boek „Mencius” verzameld tot één van de vier centrale klassieken van het konfucianisme te worden verheven.

De grote discussie in de 4e en 3e eeuw v.C. spitste zich toe op het centrale probleem van de „menselijke natuur”. De algemene overtuiging was dat de troebelen en spanningen in de samenleving te wijten waren aan menselijke tekortkomingen. Door de mens van binnen uit te veranderen kon men dus de conflicten in de samenleving overwinnen en opheffen. Maar hoe moesten die menselijke tekortkomingen worden gezien, verklaard en opgeheven? De verklaringen zowel als de voorgestelde oplossingen stonden diametraal tegenover elkaar.

De „taoïsten” stelden voorop dat de mensen waren afgeweken van de „weg”, niet meer spontaan maar voortdurend geremd, gekunsteld en gefrustreerd leven, de dingen verprutsen en verknoeien, en dat daarom de

redding bestond in het afzien van overmatige bemoeiing.

De „konfucianisten” vonden daarentegen dat de mensen zich wel degelijk actief moeten inzetten, om te werken aan eigen karaktervorming, aan de opvoeding van de opgroeiende mens, aan de maatschappelijke verhoudingen binnen de familie, tussen de families, in de samenleving, in de staat en tenslotte in het Al-onder-de-Hemel. De mens is geen gegeven zonder meer. De konfucianist neemt de mens niet zoals hij reilt en zeilt, maar zoals hij hoort te zijn en ook idealiter kan zijn. In de opvattingen over de menselijke natuur verschillen de belangrijkste woordvoerders van het konfucianisme, Sjuun Tse en Meng Tse, echter onder elkaar.

Sjuun Tse was van mening, dat de mens van nature slecht was, en dat alleen een strenge en gerichte discipline de mens kan kultiveren en veredelen. Vandaar zijn grote nadruk op de bewuste opvoeding, op het reguleren van de menselijke verhoudingen, op de betekenis van beloning en straf, de invloed van het goede voorbeeld en de noodzaak van voortdurende korrektie en zelfkorrectie.

Meng Tse nam een middenpositie in tussen Tsjwang Tse en Sjuun Tse. Hij was overtuigd, dat de mens van nature goed is. Hij konkludeerde dit uit een psychologische analyse van de mensen. In ieder mens is een aangeboren weten van wat goed en wat kwaad is. Dit oorspronkelijke vermogen dient echter op de juiste wijze ontplooid te worden. Op alle mogelijke manieren kan het vermogen worden beknot en overwoekerd. Maar wanneer het de juiste gelegenheid krijgt zich te ontplooien, dan groeit de mens uit tot het waarachtige en edele karakter, dat hij hoort te zijn en kan zijn, zoals de lichtende voorbeelden uit het verleden dat aantonen en zoals de menselijke samenleving ondanks alle corruptie en verwording, toch altijd ook laat zien.

„Alle mensen hebben een hart dat het lijden van anderen niet kan verdragen.”

„Wanneer iemand opeens ziet dat een kind op het punt is in een put te vallen, heeft iedereen een eerste opwelling van schrik en medelijden. Dit is niet omdat hij de ouders van het kind in het geveel wil komen, of omdat hij lof wil oogsten bij dorpsgenoten en vrienden (dat zijn mogelijk pas gedachten in tweede instantie), en ook niet omdat hij het huilen van het kind zo naar vindt.” „Zo gezien, verdient hij, die geen gevoel van medemenselijkheid heeft niet de naam van (waarachtig) mens; hij die geen gevoel van schaamte en afkeer heeft, verdient niet de naam van mens; hij die niet het gevoel van welvoegelijkheid heeft, verdient niet de naam van mens; en hij, die geen besef heeft van goed en kwaad, verdient niet de naam van mens.”

„De mens heeft deze vier beginselen (medemenselijkheid, rechtsgevoel, welvoegelijkheid, wijsheid) zoals hij vier ledematen heeft. Wanneer een ieder in het bezit van deze vier beginselen er in slaagt ze ook tot volle ontwikkeling te laten komen, dan is het als een vuur dat begint te branden of als een bron die begint door te breken.”

KWEE SWAN LIAT